

A természettudományi felfogás a politikában.

(Harmadik közlemény.)

A míg tehát bár a kilátás bekövetkeznék a Spenczer által képzeletben alkotott, egyenletesen tökéletes emberek létrejövételéhez, addig nem elégítheti ki a társadalmat kizárólag saját egyéniségünknek kultusza, hanem szükséges e mellett egymást kölcsönösen támogatnunk, az erőtelent vagy szegényt az erőseknek és gazdagoknak gyámolítani, a véletlen vagy a természet dús adományai által létrehozott egyenetlenségeket ellensúlyozni és már csak ebből az okokból is egy közös kormányt és törvényhozást fentartani.

Nem volna azonban méltányos figyelmen kívül hagyni, hogy egy oly éles elméjű bölcsező, mint Spencer, a kormány ezen jótékony feladatát bár csak egy irányban, de maga is jól ösmeri. Erre nézve társadalmi nyugtanában következőleg nyilatkozik: (295. l.) „Embernek nincs hatalmában erőt teremteni. Ő csak megváltoztathatja nyilatkozásának, irányának módját. Az erőt, melylyel a mozdonyt megindítja, nem ő csinálta, hanem az a szénben rejtőzött. Az ember semmi esetben sem tehet többet, mint hogy felkölti az alvó erőket. Az erkölcsi érzet is erő; erő, mely az emberek cselekményeit bizonyos előírt szabályok közé szorítja; s nincs törvényhozási gépezet, mely egyetlen jottával megnövelhetné erejét... De ez csak nem azt jelenti, hogy a kormányzatnak semmiféle hasznát sem lehet venni? Teljességgel nem. Habár képtelen is az igazságtalanságok összmennyiségét megváltoztatni, még mindig megváltoztathatja annak eloszlását. És ez az, a mit valóban tesz is: segítségével egyenlősítetik az emberek által elviselendő rossz; egyenletesebben osztatik el az egész társadalom és minden polgár életében. Ép úgy, a mint az emberek nem akadályozhatják meg a tűzvészt és hajótörést, de egymást biztosíthatják a pusztulás ellen, elosztván maguk között a

szenvedett kárt, ép úgy egyesülvén igazságszolgáltatási célból, biztosítják egymást az igazságtalanságok ellen.“

E sorokból láthatólag is Spencer folyton azon egyoldalú fel fogásból indul ki, mintha az állam és kormányának összes feladata csak az igazságszolgáltatásból állana, holott ez tudvalevőleg az államban csak bírói feladat. De még ezen álláspontra helyezkedve is, az igazságszolgáltatás intézménye korántsem azonos mindazon gyilkosságnak, rablásnak és egyéb bűnténynek a polgárok között való egyenletes felosztásával, a mely bűntények végrehajthatnának akkor, ha igazságszolgáltatási közegek egyáltalán nem volnának. Már magában az, hogy szigorú igazságszolgáltatás létezik, ha nem is irtja ki az egyesekben támadó bűnös hajlamokat, de már az által is tényleg javítja az erkölcsöket, hogy a büntett elkövetésétől az illetőket visszatartja. Vegyük már most ehhez az elmaradó büntetteknek azt a számát, mely kimarad a szervezett haderő fennállása és egy éber rendőrség praeventiv eljárása következtében. Ha tehát nevelés, válás, a közvélemény ítélete, az anyagi jólétnek állami intézkedések útján való általánosítása mind nem tudná bár egy jottával javítani az erkölcsöket: már csak az igazságszolgáltatás, haderő és éber rendőrség annyira megapasztják a bűntények számát, hogy ezek miatt sem mondható, miszerint az államkormány annyi büntett káros következményeit osztogatja szét egyenlő arányokban a polgárok között, mint a mennyi bűntény az államon kívül kormány és igazságszolgáltatás nem létében adná elő magát.

A legnagyobb tévedés azonban ama kicsinylésben rejlik, melylyel Spencer az államot a miatt vádolja, hogy erőt nem tud teremteni, hanem azokat legfőlebb csak felkölteni és irányítani képes. Közelebről vizsgálva aligha nem elégítene ki bármely ideálistát ez a csekélység, melyet S. az állam gyöngeségének bebizonyítására felhoz. Tényleg mindazon siker, melyet az emberi haladás eddig felmutat, a természet nyugvó erőinek felköltésében és az emberi céloknek megfelelő irányításában áll. Az emberben szunnyadó tehetséget felébreszti a nevelés, a közélet és az emberi tehetségek által létrehozott alkotásokban, építkezéseinkben, állatainknak, tápnövényeinknek tenyésztésében, a fény, gőz és villany útján elért hatalmas eredményekben mind csak a természet erőinek részint felköltése, részint összesítése, részint céljainkra való irányítása nyilatkozik. Ha az

állam minden téren oly csodás eredményeket tud létrehozni, mint a milyen az ember által eddig megért minden időkből páratlanul álló óriási forgalom, mely a víz és kőszén alvó erőinek felébresztéséből eredett: akkor tökéletesen eleget tud arra, hogy a vele szemben támasztott legtúlzottabb igényeket is kielégíthesse. Sőt ha a S. által idézett példa szerint nem volna több, mint egy kölcsönös biztosító társulat, mely az adó- és katonakötelezettség fejében kárpótlást nyújtana az embereknek mindazon szenvedésekért és károkért, melyek őt társai között és miatt érik: már akkor is hatalmasabb intézmény volna, mint a milyen ez idő szerint a legszebb czélatokkal legszigorúbban szervezett állam, miután még egyiknek sem áll módjában, hogy az elrabolt jószágért vagy legyilkolt családtagért, a bűntények és elemi csapások által okozott károkért teljes kárpótlást nyújtson az érdekelteknek.

Ha azonban S. belátja, hogy az állam az erők felébresztésével és irányításával egyáltalán valamely jót tehet az embereknek: akkor azt is beösméri, hogy ugyanezt tehetik azok is, kik az állam ügyeit intézik, s ezen az úton a pozitivistáknak ama sok ellenmondással küzködő alaptételéhez érünk, mely szerint a nagy férfiak szereplése semmit sem változtat a fejlődés menetén s az emberiség sorsán.

Comte ugyan a nyugati népek részére általa szerkesztett új naptárt a művelt népek nagy embereinek neveiből állítja össze s a szentek cultusát a világi és nem egyházi nagyokra alkalmazva túlhajtott alakban állítja ismét vissza; de ez szoros összeköttetésben áll az ő ember-isten-tiszteletével, s azért szerinte is csak típusai, Kossuthtal szólva „óramutatói“ a kiválóbb férfiak a fejlődés fokozatainak, a nélkül, hogy maguk késleltették vagy előbbre vitték volna a történelmet Bármely cselekedet a kettő közül hivatlan beavatkozás volna az evolúció kikerülhetetlen menetébe, melyet pozitív fel fogás nem tűrhet meg. „Ha ilyen meg amolyan esemény nem jó közbe, mondjátok, akkor az eredmény más volna; ha ez vagy amaz ember élt volna, megakadályozza vala a katasztrófát. Ne engedjétek magatokat az effélével megcsaladni — mond Spencer. Az ily változásokat oly hatalom hozza létre, a mely magasán felette áll az egyéni akaratnak. Emberek, a kik főtényezőknak látszanak, merőben eszközök, melyek által ezen hatalom működik. A hol ezek az emberek hiányoznak, talál ő magának másokat.“

Ez álláspontnak, ha nem tévedünk, legerőteljesebb kifejezője a regényirodalom mai iránya az oroszok között, a kikre a francia pozitív böleselők úgy látszik nem minden alap nélkül appelláltak, mint a pozitív felfogásnak hívatott apostolaira. Dostojevszki, Tolstoj elemi erőttől duzzadozó munkái — úgy tartjuk - a rideg pozitivizmus leggenialisabb termékei közé tartoznak. Az igazi élet töröl-metszett alakjai e művekben minden cél és eszmény nélkül hányatnak-vetettek, miként bábjai a sorsnak és természeti ösztönöknek. Tolstoj „Háború és béke“ című történelmi regényében I. Napoleon sem több, sem kevesebb, mint bármelyik orosz vagy francia kőzkatona, kivel játszanak az elemek. Az orosz fővezér előregedett, szundikáló alakja pedig csak igazolásul szolgál azon feltevéshez, hogy Napoleonnak minden áron meg kellett veretnie, még ha az ellenség fővezére aludt is a hadi tanácsban.

Ezen világnézet nemcsak üresen hagyja a lelket, hanem ez az eszmény nélkül mozgó, önmagával tehetetlen világ határozottan nyomasztó hatással van a kedélyre, s még sem tagadható el az alatta rejlő nem csekély igazság. Nem ösmervén közletről az orosz életet, úgy képzeljük, hogy dermesztő despotizmus alatt oly óriási birodalomban, a népek annyi milliói között, a magában álló egyéni erő csakugyan elenyésző parány, mely külön céljaival és eszményeivel a semmiségben vész el a nagy colossus ellenállhatatlansága előtt. A ki tehát az orosz nép életének közvetlen szemlélője, minden valószínűség szerint az igazságot adja vissza, midőn az egyeseket a maguk tehetetlenségében vázolja. Az orosz viszonyokra Draper azon mondása is talál, melyet ő a föld minden szülöttéről állít, hogy az ember folyton tapasztalja, miszerint a legfelsőbb hatalom ismeretlen célokra használja fel őt, hogy a világra jött, a nélkül, hogy tudná, és távozik onnan, a nélkül, hogy akarná. Nem is felesleges e tan azok számára, a kik elbizakodottságukban a földtől elvont magas eszményekkel, légvárakban lakó élettelen gondolatokkal kormányozhatónak vélik e világot. De azért mégis azt valljuk, hogy a most jelzett álláspont a másik szélsőség, mely ép úgy nem fejezi ki a teljes igazságot, mint nem az utóbbi. Nem tagadjuk azonban, hogy ezt kézzelfoghatólag bebizonyítani a nehezebb feladatok közé tartozik. Olyan állítással szemben például, hogy Amerika Kolombus nélkül is felfedezettett volna, mivel az európai műveltség és a hajózás kiter-

jedtsége az első hijján hozott volna egy második Kolombust, minden esetre nehéz vitatkozni, miután a nagy felfedezőt már nem lehet visszavenni a történelemtől, hogy a pozitivisták mutatnák be az ő másodpéldányát; sőt, ha a tengerészet mai fejlettségére s korunk vállalkozási szellemére tekintünk, szinte kénytelenek vagyunk beösmerni, hogy az új világ felfedezésére előbb-utóbb csakugyan akadt volna nem csak egy Kolombus, főként miután ő utána mindenki ért a tojás felállításához. Szerencsére a pozitivista írók maguk sem állhatnak ellene a csábításnak, hogy ne kísértsék meg saját tehetségeikkel a világ sorsának intézésébe avatkozni, s e közben el is szólják magukat, úgy, hogy álláspontjuk tarthatatlanságát leginkább saját szavaikkal igazolhatni. Comte A. például miután a nyugati államok pozitív vallásáról kellőkép gondoskodott, azt fejtegeti, hogy Oroszországnak, Törökországnak és Persiának egyáltalán nem is lesz szükséges a nyugati népeknek annyi veszélyvel és zavarokkal teljes evolúcióját elejétől végig szolgálomódra utána csinálni, a mikor ime itt az általa feltalált pozitívizmus, mely megtanítja ezen országok kormányait arra, hogy miként kell az Európát eddig ért csapásokat és a benne lakó népek által elkövetett tévedéseket kikerülni, s átugorva néhány századot, egyenesen a pozitívizmusnak egyedül igaz birodalmába jutni. Még nagyobb szolgálatokat fog tenni Comte tana a khinai és indiai népeknek, a kik a fejlődésnek még mindig csak több-isten-imádási fokán állanak, s így kézzel fogható előnyökkel fog az reájuk nézve járni, ha történelmükből kihagyhatják az egész egy-isten-imádási korszakot, melyet a zsidók, keresztények, mohamedánok kénytelenek voltak végig élni. Ilyen formán természet szerint ama keleti népek az evolúció rendes menetéből egyszerre évezredek ugranának keresztül s az egy istent kikerülve, a többistenségtől egyenesen a pozitív istentelenségre térhetnek át. Comte még ezen is túlmenve azt hiszi, hogy igazában még a több-istenimádást is ki lehetett volna kerülni s csak a bálványimádás az egyetlen fázis a fejlődésben, mely elkerülh tetlen.

Comte-nak e felfogásából egészen világos, hogy csak más nagyságoctól tagadja meg az emberek sorsába való avatkozást, de a saját tana által a bálványimádáson kezdve mindent és mindenütt megváltoztathatónak tart. Ez a bálványimádás is valószínűleg azért maradt meg különös engedményképen a népeknek, mivel pozitív

felfogás szerint a fejlődés ezen kelléke vagy már megvolt, vagy még megvan minden népnél és így az új tan útján nem-letté többé nem tehető. Egészben véve tehát saját magát egy oly reformátornak, sőt vallásújítónak tekinti Comte, s akkora erőt tulajdonít tanainak, a milyen vallásalapító hozzá hasonlítható sikerekkel még eddig nem mutatkozott a földön. Természetes ily körülmények között, hogy a mint Spencertől az idealista sem követelhet többet, mint a mennyit maga beösmér, midőn a kormányoknak s így a kormányférfiaknak is teljes hatáskört enged a lappangó erők felköltésére és ezeknek, valamint a működésben levő többi erőknek irányítására: úgy Comte-tal szemben sem állíthatni, hogy a földi nagyságok a történelem folyamában nagyobb sikereket értek legyen el, mint a minőket saját tanaitól maga remél. Ha Comte a keleti népeket annyi tévedéstől és csapástól meg tudja oktatásaival óvni, mint a mennyit az öreg Európa átélt: akkor egyszersmind azt is vallja, hogy pár ezer évvel korábban születve, Comte a nyugati népeknek is mérhetetlen szolgáltatokat tehetett volna. Így tehát ebből azt is tudhatjuk, hogy lehetnek esetleg mégis nagy emberek, a kik ha nem is háríthattak el az evolúció vaskövetkezetességű folyamatában minden bajt az emberiségről, de egy némely csekélyebb érdemeket mégis tulajdoníthatnak saját egyéniségüknek.

(Vége következik)